

ŠTÁTOPRÁVNÝ A ÚSTAVNOPRÁVNÝ VÝVOJ PO NOVEMBRI 1989 AŽ DO ROKU 1992 V ČESKO-SLOVENSKU

JAROSLAV CHOVAŇEC

CHOVAŇEC, J.: Development Related to the State Law and Constitutional Law after November 1989 – 1992 in Czechoslovakia. *Vojenská história*, 7, 4, 2003, pp. 112 – 127, Bratislava.

The author – prominent expert in the field of the constitutional law – elaborated in this study, not only in a theoretical layer of meaning but also in the practical one, the genesis of development connected with the state and constitutional law in Czechoslovakia from the end of sixties to the beginning of nineties of the past century. The author also deals with the last period of the completion of the state forming process, mainly in a practical political layer – at the level of the Slovak National Council, the government of the Slovak Republic after the elections in June 1992. The extraordinary attention should be paid to the elaboration of the Constitution of the Slovak Republic preparation. *Military History. History of state and law. Czechoslovakia. Years 1989 – 1992.*

V tomto roku 1. januára uplynulo 10 rokov od zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a vzniku dvoch nástupníckych samostatných národných štátov – Slovenskej republiky a Českej republiky, a to ústavnou cestou. Táto významná historická udalosť, ako aj skutočnosť, že o zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, resp. o rozpade ČSFR predovšetkým píše českí historici, politológovia, právnici a tiež i politici, a to najmä z českého pohľadu, ktorý je často poznačený nacionálnymi emóciami a nostalgickým nariekaním za česko-slovenskou federáciou. Autor tejto štúdie sa rozhodol ako slovenský ústavný právnik a ústavný historik napísať ju zo slovenského pohľadu a podľa dobových historických dokumentov a udalostí, pravdivo a objektívne bez akýchkoľvek nacionálnych emócií. V tejto súvislosti sa žiada poukázať na skutočnosť, že zánik Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a vznik nástupníckych samostatných národných štátov – Slovenskej republiky a Českej republiky – sa bezprostredne dotkol i Československej armády a iných ozbrojených zložiek. Tento fakt, ako aj to, že predmetná štúdia je publikovaná v časopise *Vojenská história*, ako aj malá priestorová možnosť a tiež kvôli autentickosti rozhodujúcich historických skutočností, viedli autora k tomu, že do štúdie zaradil výňatky z rozhodujúcich právnych dokumentov dotýkajúcich sa zániku Československej armády a rozdelenia jej majetku medzi dva nástupnícke štáty – Slovenskú republiku a Českú republiku – a to ako prílohy. Takto autor spolu s redakciou predmetného časopisu si chcú pripomenúť túto neopakovateľnú významnú historickú udalosť pre slovenský národ, resp. vôbec pre občanov Slovenskej republiky.

* * *

V osemdesiatych rokoch v česko-slovenskej federácii – v ČSSR postupne narastali prejavy spoločensko-politickej a hospodárskej krízy, hoci v oficiálnych dokumentoch komunistickej strany i v najvyšších štátnych orgánoch sa neustále proklamovali úspechy. Navyše najvyšší predstavitelia komunistickej strany prehliadali alebo vyslovene nechceli vidieť signály, že čes-

ko-slovenská spoločnosť sa nachádza v stave, keď bude potrebné vykonať podstatné zásahy vo všetkých oblastiach politického, štátneho, hospodárskeho, ako aj v iných oblastiach života spoločnosti. Ak sa aj uvádzala potreba zmien, tak to vyznievalo len ako konzervovanie daných skutočností, prípadne to malo skôr len proklamatívny charakter.

1. PRÍPRAVA NOVEJ ÚSTAVY ČSSR, ČSR A SSR (TZV. TROJEDINEJ ÚSTAVY)

Tak je to i v prípade potreby vypracovania novej ústavy česko-slovenskej federácie a vtedy ešte stále nenaplnenej požiadavky prijatia ústav národných republík vyslovene v ustanovení čl. 142 ods. 2 ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o česko-slovenskej federácii.¹ Táto potreba zaznela na XVII. zjazde KSČ v roku 1986, keď sa konštatovalo, že „dozrel čas na vypracovanie novej Ústavy Československej socialistickej republiky“, a to s odôvodnením, že „od prijatia uplynulo štvrtstoročie. Za ten čas nastali významné zmeny. Vývoj si vynútil rad doplnkov vo forme ústavných zákonov, ktoré treba zjednotiť v jednom dokumente.“²

O vypracovaní ústav národných republík sa však nehovorilo, hoci najmä zo strany slovenských odborníkov z oblasti vied o štáte a práve sa táto požiadavka neustále vyslovovala. Prehlbovala sa tak vzájomná nedôvera a vznikali pochybnosti, či bude aj naďalej pokračovať tendencia odbúravania federalizačných prvkov v prospech unitarizácie štátu, alebo sa konečne do všetkých dôsledkov dorieši štátne zriadenie v podobe federácie a federalizačné prvky sa dôsledne premietnu aj do politického a hospodárskeho systému.

Pri hodnotení významu dokumentov komunistickej strany si treba uvedomiť, že základy právnej politiky, a teda aj zámerov legislatívy, najmä v oblasti ústavného zákonodarstva, vytyčovali len orgány komunistickej strany, ktorá úplne zrástla so štátnym aparátom a štátnymi orgánmi. Tak sa tiež stalo, že v roku 1987 sa začali práce na novej Ústave ČSSR, ale nie na ústavách národných republík. Dokonca 31. októbra 1989 federálny minister pre legislatívu Marián Čalfa prišiel na 16. schôdzu SNR (ktorá bola mimoriadne zvolaná len na tento účel – na schválenie návrhu ústavného zákona FZ ČSSR) presviedčať poslancov SNR o potrebe zrušenia čl. 142 ods. 2 ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o česko-slovenskej federácii a zdôraznil potrebu prijatia novej Ústavy ČSSR a ústav národných republík v podobe jedného dokumentu ako trojjedinej ústavy. Autor tejto štúdie spolu s doc. JUDr. Pavlom Holländerom, CSc., JUDr. Petrom Mozolíkom, CSc., boli expertmi Ústavnoprávneho výboru SNR a na základe iniciatívy a požiadania JUDr. Richarda Schina, tajomníka Výboru SNR pre NV a národnosti vypracovali „Pripomienky k návrhu zákona o spôsobe prijatia novej Ústavy Československej socialistickej republiky“.³ Tieto mali vlastne charakter „výzvy“, aby poslanci SNR zaň nehlasovali. JUDr. Richard Schin v tichosti zabezpečil spolu so svojou sekretárkou rozmmoženie a rozdanie predmetných pripomienok všetkým poslancom SNR. Citované pripomienky poukazovali a zdôvodňovali, že návrh ústavného zákona poškodzoval slovenskú národnú štátnosť, resp. národné republiky ako subjekty česko-slovenskej federácie. S touto výzvou sa stotožnili vo svojich vystúpeniach viacerí poslanci SNR, ako napr. Vladimír Mináč, Vasil' Bejda a Ján Majer, čo v konečnom dôsledku vyvolalo búrlivú diskusiu a polemiku o fundamentálnych otáz-

¹Článok 142 ods. 2 ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o československej federácii zakotvoval, že: „Spolu s prijatím Ústavy Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky prijímú obidve republiky vlastné ústavy. Do prijatia Ústavy Českej republiky a Ústavy Slovenskej republiky sa ústavné pomery týchto republík spravujú týmto ústavným zákonom a ostatnými ústavnými predpismi.“

²XVII. zjazd KSČ. Dokumenty a materiály. Bratislava : Pravda, 1986, s. 29.

³Bližšie pozri CHOVANEC, J.: Ústava Slovenskej republiky – základný zákon štátu. Bratislava : Procom, 2002, s. 269-271.

kach slovenského národa – národných ústavách a spochybnilo schvaľovací proces predloženého návrhu ústavného zákona FZ ČSSR o spôsobe prijatia novej Ústavy ČSSR, ČSR a SSR. Na tejto mimoriadnej schôdzi SNR v rámci rozpravy k návrhu ústavného zákona FZ ČSSR o spôsobe prijatia novej Ústavy ČSSR, ČSR a SSR (Tlač č. 185) Vladimír Mináč, Vasil Bejda a Ján Majer návrh tvrdo kritizovali, namietali proti porušeniu suverenity národa a suverenity národných republík, silnú centralizáciu, resp. silnejšiu ako v bývalom unitárnom štáte. Tento návrh ústavného zákona FZ ČSSR odmietli podporiť.⁴ Napriek tomu pod tlakom vystúpení predsedu SNR Viliama Šalgoviča a ďalších poslancov Slovenská národná rada návrh ústavného zákona v takejto podobe schválila.⁵ To malo za následok, že autorov – expertov „Pripomienok k návrhu ústavného zákona o spôsobe prijatia novej Ústavy Československej socialistickej republiky“ vykázali zo zasadania SNR a na druhý deň ich vôbec nevpustili do budovy SNR, kde zasadała. Okrem toho sa vyvodzovali konzekvencie voči autorom „Pripomienok ...“ či „výzvy“ v zamestnaní. Táto skutočnosť bola vyjadrená uznesením SNR z 31. októbra 1989 pod číslom 115, vyhláseným pod č. 124/1989 Zb. o spôsobe prijatia novej Ústavy ČSSR, ČSR a SSR. Treba však zdôrazniť, že po novembri 1989 bolo medzi prvými právnymi aktmi SNR zrušenie tohto uznesenia SNR, a to uznesením č. 167/1989 Zb. o zrušení uznesenia SNR z 31. októbra 1989 č. 115 vyhláseným pod č. 124/1989 Zb. o spôsobe prijatia Ústavy ČSSR, ČSR, SSR.

V tejto súvislosti treba poukázať na významnú skutočnosť, že ešte pred mimoriadnym zasadáním SNR – 16. schôdzou SNR – návrh ústavného zákona FZ ČSSR (Tlač č. 185) prerokúvali výbory SNR. Aj v niektorých z nich prebiehala búrlivá a kritická diskusia. Napriek tomu aj výbory SNR odporúčali plénu SNR návrh schváliť. Okrem toho pred prerokovaním vo výboroch a v pléne SNR sa 17. októbra 1989 uskutočnila politicko-odborná príprava poslancov SNR, na ktorej s hlavným referátom vystúpil federálny minister pre legislatívu M. Čalfa, ktorý okrem iného prezentoval prípravu, štruktúru a obsah novej Ústavy ČSSR, ČSR a SSR a jednoznačne zdôvodňoval potrebu jej schválenia v podobe tzv. trojjedinej Ústavy ČSSR, ČSR a SSR. Po jeho vystúpení bola vyhlásená 15-minútová prestávka, po nej sa uskutočnila diskusia k referátu. V diskusii bolo ministromi M. Čalfovi písomne položených päť otázok, ktoré sa bezprostredne dotýkali najmä zrušenia čl. 142 ods. 2 ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o česko-slovenskej federácii, obsahu ústavy z hľadiska záruk zvrchovanosti národných republík, ako i postavenia národnostných menšín a symbolov národných republík. Ďalšou bola otázka, či by nebolo správne, aby vznikli tri ústavy, ako to predpokladal čl. 142 ods. 2 citovaného ústavného zákona, a to i napriek tomu, že by mali v podstate rovnaké znenie.⁶ M. Čalfa vo svojej odpovedi opäť zdôraznil potrebu prijať tzv. trojjedinú Ústavu ČSSR, ČSR a SSR.⁷

Návrh ústavného zákona FZ ČSSR (Tlač č. 185) nehovoril o zrušení čl. 142 ods. 2 ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o česko-slovenskej federácii, ktorý zakotvoval, že v súvislosti s vytvorením federálnej ústavy budú vytvorené ústavy národných republík. Napriek názvu ústavného zákona Federálneho zhromaždenia ČSSR vždy išlo o zrušenie citovaného článku, pretože inak by nebolo možné vytvoriť tzv. trojjedinú Ústavu ČSSR, ČSR a SSR. Návrh trojjedinej Ústavy ČSSR, ČSR a SSR nielenže zasahoval do suverenity národa, ale aj do suverenity národných republík, a okrem toho chcel zaistiť a stabilizovať vtedajšie ústavné pomery.

⁴Pozri Stenografická správa o schôdzi Slovenskej národnej rady (16. schôdza konaná 31. októbra 1989). Bratislava, október 1989, s. 26-28, 30-32, 33-37.

⁵Tamže, s. 4-15, 16-21, 22-25, 29-30, 38-41, 42.

⁶Pozri M. Čalfa, federálny minister pre legislatívu, prejav. Stenografický záznam, s. 1-29, prepísaný 23. októbra 1989, Archív Kancelárie SNR Bratislava, bez signatúry.

⁷Pozri Odpovede na otázky poslancov SNR na politicko-odbornej príprave, ktorá sa konala 17. októbra 1989. Stenografický záznam, s. 1-30, prepísaný 23. októbra 1989, Archív Kancelárie SNR Bratislava, bez signatúry.

2. POLITICKÉ A ÚSTAVNOPRÁVNE ASPEKTY KRÍZY A PÁDU VLÁDY KOMUNISTOV PO NOVEMBRI 1989

Neustále sa prehlbujúce rozpory v Česko-Slovensku aj pod vplyvom krachu komunistických autokracií, prakticky vo všetkých tzv. socialistických krajinách, ako aj pod vplyvom zmeny bipolárneho sveta na unipolárny, vyústili v novembri 1989 do revolúcie, ktorá privodila koniec vlády komunistov. Dokonca si sami komunisti odhlasovali zrušenie čl. 4 Ústavy ČSSR o vedúcej úlohe Komunistickej strany Česko-Slovenska ústavným zákonom č. 135/1989 Zb. Odvolali časť poslancov Federálneho zhromaždenia, Českej národnej rady, Slovenskej národnej rady a národných výborov všetkých stupňov za svoju politickú stranu v záujme vyrovnania rozloženia politických síl, lebo vzhľadom na dovtedajšie pôsobenie neposkytovali záruky rozvoja politickej demokracie podľa ústavného zákona č. 14/1990 Zb., a schválili aj skrátenie volebného obdobia existujúcich i budúcich zákonodarných zborov ústavným zákonom č. 45/1990 Zb. Celý rad ďalších zmien sa dotkol ústavného vývoja nielen v oblasti volebného práva do zastupiteľských zborov, ale tiež mnohých ďalších čiastkových otázok súvisiacich s jednotlivými ustanoveniami Ústavy ČSSR a ústavného zákona o česko-slovenskej federácii, najmä zmeny názvu ČSSR najskôr na Československú federatívnu republiku, a napokon na dvojjazyčný názov Česká a Slovenská Federatívna Republika a Česká a Slovenská Federatívna Republika, zmeny názvu SSR na Slovenská republika, štátnych symbolov ČSFR a SR, zmeny v sústave ústredných orgánov ČSFR a tiež SR atď. Konkrétne išlo o ústavné zákony a zákony Federálneho zhromaždenia a Slovenskej národnej rady prijaté po novembri 1989.

V tejto súvislosti treba zdôrazniť významnú skutočnosť, že pod tlakom demokratických občianskych a politických síl sa uskutočnili rozsiahle premeny v politickom, štátnom, hospodárskom, sociálnom a kultúrnom živote občanov ČSFR. Tieto smerovali k vytvoreniu pluralitného demokratického politického systému, ako aj trhového hospodárstva s rešpektovaním sociálneho a ekologického aspektu. Taktiež viedli k vytvoreniu právneho a demokratického štátu so zárukami základných ľudských a občianskych práv a slobôd pre všetkých občanov ČSFR. Okrem toho sa tieto transformačné procesy dotkli i právneho poriadku ČSFR, ako aj Českej republiky a Slovenskej republiky ako subjektov československej federácie.

Prebiehajúce transformačné procesy v ČSFR, v jej obidvoch členských subjektoch – v Českej republike a Slovenskej republike – významným spôsobom zasiahli i do štátoprávnych vzťahov Čechov a Slovákov. V obidvoch národných republikách sa začal proces narastania národného povedomia. V Slovenskej republike tento proces znamenal prebudenie a zintenzívnenie národnoemancipačných snáh a túžob slovenského národa, snáh o dosiahnutie realizácie práva národov na sebaurčenie so všetkými dôsledkami, t. j. dosiahnutie vytvorenia vlastného, samostatného národného štátu. Tieto procesy prebiehali pokojnou, parlamentnou a ústavnou cestou a v súlade s medzinárodnoprávnymi dokumentmi.

Hneď po novembri 1989 hybnými silami, resp. mienkotvorným hnutím v národnoemancipačnom procese boli na Slovensku predovšetkým občianske iniciatívy (Šesťdesiatjeden krokov k slovenskej identite – Zvrchované Slovensko, Korene, Štúrova spoločnosť, Slovenské národnodemokratické hnutie, Syntéza 90, NEZES, Kongres slovenskej inteligencie) a Matica slovenská, a neskôr politické strany – SNS a HZDS.

Osobitnú úlohu v tomto uvedomovacom procese a dvíhaní národného povedomia slovenského národa zohrala občianska iniciatíva: Šesťdesiatjeden krokov k slovenskej identite – Zvrchované Slovensko (ktorej zakladateľmi a hovorcami boli JUDr. Milan Ferko, spisovateľ, doc. JUDr. Jaroslav Chovanec, CSc., ústavný právnik, Ing. Marián Tkáč, CSc., námestník ministra financií SR a prof. JUDr. Michal Gašpar, CSc., odborník na správne právo). Táto občianska iniciatíva už 23. októbra 1990 publikovala vo viacerých denníkoch a v Literárnom týždenníku *Memorandum* majúce programový charakter. V ňom sa okrem iného zdôrazňovala

potreba dosiahnuť zviditeľnenie Slovenska a identity Slovákov, ako aj zabezpečenie vyhlásenia zvrchovanosti Slovenskej republiky a prípravy *Ústavy Slovenskej republiky*. Taktiež sa v Memorande zdôrazňovala potreba dosiahnutia medzinárodnej subjektivity Slovenskej republiky, a to ešte v rámci autentickej československej federácie. V tejto súvislosti sa žiada poukázať na skutočnosť, že toto Memorandum podporili všetky vyššie citované občianske iniciatívy a Matica slovenská. Tu treba pripomenúť II. Memorandum národa slovenského, ktoré prijala pri príležitosti 130. výročia Memoranda národa slovenského z roku 1861 Matica slovenská 8. júna 1991. V *Memorande* Matica slovenská žiadala Slovenskú národnú radu: „aby bezodkladne prijala Deklaráciu o štátnej suverenite Slovenskej republiky, aby prijala Ústavu Slovenskej republiky ako ústavu suverénneho štátu vystupujúceho navonok ako subjekt medzinárodného práva, aby uzatvárala zmluvy a dohody s inými štátmi ako zmluvy a dohody medzinárodné“. Záverom tohto Memoranda sa hovorí, že: „Vyzývame všetkých Slovákov doma i v zahraničí, vyzývame všetkých občanov Slovenskej republiky, aby zjednotili svoje sily v zápase za plne suverénnu a samostatnú Slovenskú republiku.“ Ďalej treba pritom pripomenúť i *Výzvu iniciatívy Za zvrchované Slovensko*, ktorej iniciátorom bola Spoločnosť slovenskej inteligencie Korene, a ktorá taktiež zdôrazňovala najmä prijatie *Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky a Ústavy Slovenskej republiky* a medzinárodnej subjektivity Slovenskej republiky. Výzva bola vyhlásená 11. septembra 1991 a podpísali ju významné osobnosti politického, kultúrneho a verejného života. Bola adresovaná všetkým občanom Slovenskej republiky a nepriamo i Slovenskej národnej rade, ktorá mala zasadať 23. septembra 1991. S požiadavkou slovenskej štátnej samostatnosti prišiel i Kongres slovenskej inteligencie, a to vo svojom *Vyhlásení*, ktoré uskutočnil 30. mája 1992 na Donovaloch. Okrem iného sa v ňom poukazyvalo na skutočnosť, že: „Česko-Slovensko už dohralo svoju historickú úlohu v pozitívnom a negatívnom zmysle. Prišiel čas rozchodu, ktorý chceme urobiť na základe prirodzeného práva kultúrnym spôsobom a legitímnou cestou.“ Ďalej Vyhlásenie hovorí: „Vyzývame Slovenskú národnú radu, ktorá vzíde z nových volieb, aby bez otáľania vyhlásila štátnu suverenitu Slovenskej republiky a prijala plnú slovenskú ústavu.“

Z pohľadu občana má nepochybne veľký význam tiež *Listina základných práv a slobôd* obsiahnutá v ústavnom zákone č. 23/1991 Zb. Jej dôležitosť z hľadiska občana je daná predovšetkým tým, že ustanovuje medze, ktoré štátne a samosprávne orgány nesmú prekročiť, aby neporušili, prípadne neobmedzili základné práva a slobody občana zaručené ústavným zákonom. Ide pritom o práva a slobody v oblasti politickej, ekonomickej, národostnej a súdnej atď. Domôcť sa ich ochrany možno, ak nie na príslušnom orgáne štátnej správy, súdu, tak v určitých prípadoch i na ústavnom súde. Listina základných práv a slobôd občanov bola v podstate prevzatá i do Ústavy Slovenskej republiky. Pritom treba poukázať na to, že zároveň platí s Ústavou SR. Ďalej možno poukázať na to, že nemalý význam malo schválenie ústavného zákona FZ ČSFR č. 91/1991 Zb. o Ústavnom súde ČSFR. Tento umožnil ustanovenie v spoločensko-politickej a ústavnoprávnej praxi Ústavný súd ČSFR, a to od konca januára 1992.

Najpodstatnejším spôsobom však do riešenia štátoprávneho usporiadania zasiahol pomerne zdĺhavo a po náročných, vzájomne rozporných, diskusiách prijatý ústavný zákon č. 556/1990 Zb., ktorým sa mení ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o česko-slovenskej federácii. Riešil totiž nové vymedzenie kompetencií medzi federáciou a národnými republikami, pričom značne posilnil kompetencie národných republík (tzv. kompetenčný zákon).

Určité náznaky nového riešenia kompetencií sa objavovali už na jar 1990, no hlavné rokovania v tomto smere sa uskutočnili až po prvých slobodných voľbách do zákonodarných zborov v júni 1990 podľa zákona č. 47/1990 Zb. o voľbách do FZ, zákona ČNR č. 54/1990 Zb. o voľbách do ČNR a zákona SNR č. 80/1990 Zb. o voľbách do SNR. Určujúcim sa stalo stretnutie predsedov a podpredsedov vlády ČSFR, ČR a SR 8. – 9. augusta 1990 v Trenčianskych Tepliciach, ktorého výsledky boli bližšie rozdiskutované a rozpracované v Piešťanoch 10. – 11. septembra 1990, detailnejšie v Prahe 5., 12. a 13. novembra 1990, v Luhačoviciach 9. no-

vembra 1990 a v Modre-Harmónii 10. – 11. novembra 1990.⁸ Niekoľkokrát odkladaný kompetenčný zákon bol napokon po diskusii vo Federálnom zhromaždení ČSFR prerokovaný a schválený 12. decembra 1990.

Ústavná úprava po novembri 1989 sa zaoberala len čiastkovými zmenami. Po zastavení prác na návrhu tzv. trojjedinej ústavy bola otázka vypracovania novej ústavy česko-slovenskej federácie a takisto národných ústav čoraz naliehavejšia, keďže na Slovensku sa už rozbiehali práce na vypracovaní Ústavy SR. Hradná reštaurácia Vikárka v Prahe sa preto 4. februára 1991 stala dejiskom prvej schôdzky najvyšších predstaviteľov federácie, národných republík a koalíčných strán. Diskutovalo sa najmä o stave prác na príprave ústav. Ján Čarnogurský predniesol stanovisko Kresťanskodemokratického hnutia (KDH) o potrebe najprv pripraviť republikové ústavy a potom uzavrieť štátnu zmluvu medzi SR a ČR. Rovnaký návrh zopakoval i v druhom kole rozhovorov o novej ústave ČSFR na Pražskom hrade 17. februára 1991, ale k dohode nedošlo. Ani tretie kolo rozhovorov 4. marca 1991 neprinieslo súhlasné riešenie.⁹ Účastníci rokovaní prevzali od prezidenta ČSFR Václava Havla pracovný návrh Ústavy ČSFR¹⁰, od predsedu SNR Františka Mikloška pracovný návrh Ústavy SR¹¹ a od predsedu KDH Jána Čarnogurského pracovný návrh štátnej zmluvy medzi ČR a SR.¹²

Rokovania o tvorbe ústav pokračovali ďalej v Prahe, Lánoch, Budmericiach, Kroměříži, Bratislave, Karlových Varoch, Častej-Papierničke, Štířine i na Hrádečku. Po búrlivých diskusiách v Mílovách (8. februára 1992) vyústili do návrhu zmluvy o zásadách štátoprávneho usporiadania spoločného štátu,¹³ ktorý Predsedníctvo SNR zamietlo. Predsedníctvo ČNR následne konštatovalo, že niet o čom rokovať. Tým sa v podstate ukončili rozhovory o možnom prijatí základných postulátov novej úpravy spoločného štátu. „Možno povedať, že týmto sa vyčerpali politické možnosti hľadania konsenzu o spolupžití v spoločnom štáte a otvoril sa priestor na koncepcie budovania úplne suverénnych republík, vrátane medzinárodnoprávnej subjektivity, ktoré si vzájomné vzťahy upravujú osobitnými zmluvami.“¹⁴ V tomto období, hoci neoficiálne, sa už rozbiehal proces predvolebnej kampane, keďže v júni 1992 sa mali uskutočniť voľby do zákonodarných zborov.

V tejto súvislosti treba upozorniť na uznesenie Slovenskej národnej rady číslo 295, ktoré bolo prijaté na 23. schôdzi slovenskej národnej rady 1. apríla 1992. Vzhľadom na to, že ide o uznesenie SNR, ktoré sa dotýka fundamentálnych otázok slovenského národa a jeho spolupžitia s českým národom a tvorby Ústavy SR, v štúdiu ho odcitujeme celé. V citovanom uznesení Slovenská národná rada:

- „1) berie na vedomie informáciu Slovenskej národnej rady o procese štátoprávneho usporiadania Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a o procese Ústavy Slovenskej republiky,
- 2) považuje
 - a) proces prípravy Ústavy Slovenskej republiky v tomto volebnom období za skončený;
 - b) rokovania s Českou národnou radou o štátoprávnom usporiadaní Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky v tomto volebnom období za skončené;
- 3) Konštatuje, že
 - a) Ústava Slovenskej republiky nebola prijatá v tomto volebnom období, najmä pre názorovú nejednotnosť;

⁸Bližšie pozri: Dva roky politickej slobody. RaP MaN. Bratislava 1992, s. 84-85, 87-88, 90-95.

⁹Národná obroda, 4. 3. 1991.

¹⁰Po prepracovaní zverejnený v Národnej obrode 14. 3. 1991.

¹¹Archív autora.

¹²Slovenský denník, 8. 3. 1991.

¹³Národná obroda, 12. 2. 1992.

¹⁴POSLUCH, M. – CIBULKA, L.: Štátne právo Slovenskej republiky. Bratislava : Vyd. MANZ – Vyd. odd. Právnickej fakulty UK, 1994, s. 37.

- b) neprijatie zmluvy a ukončenie rokovaní s Českou národní radou o štátoprávnym usporiadaní má príčiny na oboch stranách;
- 4) odporúča budúcemu slovenskému parlamentu,
 - a) aby nadviazal na výsledky dosiahnuté v príprave ústavy Slovenskej republiky a na verejnú diskusiu;
 - b) aby vychádzajúc z práva národov na sebaurčenie, pokračoval po voľbách v rokovaní s Českou národní radou o všetkých možných formách spolunažívania s Českou republikou;
 - c) aby pri doriešení štátoprávneho usporiadania naďalej pokračoval ústavnou cestou.“

Predmetné uznesenie SNR vzniklo pod vplyvom neúspešných rokovaní o štátoprávných otázkach v rámci ČSFR, resp. o zmluve medzi ČR a SR o štátoprávných otázkach, ktoré viedli štátne reprezentácie oboch republík. Citované uznesenie Slovenskej národnej rady, okrem vyššie uvedeného konštatovania, vytyčilo čo ďalej v tejto predmetnej oblasti.

V období po novembri 1989 sa čoraz častejšie ozývali kritické hlasy o dovtedajšom fungovaní česko-slovenskej federácie. V kritických hodnoteniach a analýzach sa často konštatovalo, že právomoc federácie je prežitá a neraz brzdí hospodársky rozvoj. Poukazovalo sa aj na potrebu racionalizovať celkový rozsah činnosti spoločného štátu, zabezpečiť zvrchovanosť národných republík pri výkone vlastnej štátnej činnosti a odstrániť unitaristické prvky z oblasti vzťahov národných štátov a spoločného súštitia. Takýto prístup k riešeniu novej úpravy štátoprávných vzťahov mohol viesť k zániku dovtedajších trecích plôch medzi slovenským a českým národom. Teoretický základ tvoril poznatok, že spoločný štátny útvar – súštitie – môže vzniknúť len na základe ustanovenia ústavy národného štátu. Rozsah jeho kompetencií vymedzia ústavy členských štátov; a to formou, ktorá bude zakotvená v národných ústavách.¹⁵ Napriek všetkým nedostatkom a chybám, oproti predchádzajúcemu unitárnemu asymetrickému modelu štátoprávneho usporiadania Česko-Slovenska, bolo federatívne usporiadanie Česko-Slovenska prínosom najmä pre rozvoj národného povedomia slovenského národa, rozvoj ekonomiky SR, ako aj pre rozvoj slovenskej štátnosti vôbec, ktorá spočívala najmä v inštitucionálnom, komplexnom vybudovaní štruktúry štátnych, ako aj iných orgánov. Taktiež prispela k formovaniu vlastnej slovenskej inteligencie, ktorá sa stala predstaviteľkou a nositeľkou ideí slovenskej štátnosti.¹⁶ Teda možno povedať, že česko-slovenská federácia, napriek nedostatkom, sa stala významným stupňom slovenského národa na ceste k dosiahnutiu samostatnosti Slovenskej republiky.

Po voľbách v roku 1992 sa vzhľadom na dohody víťazných politických strán – Občianskej demokratickej strany (ODS) a Hnutia za demokratické Slovensko (HZDS) – proces dohody o udržaní spoločného štátu, či iného spoločného útvaru ČR a SR, dostal do opačnej polohy, z ktorej sa už nehľadalo východisko. Intenzívne sa začali práce na návrhoch ústavného rozdelenia ČSFR a konštituovania samostatných zvrchovaných národných republík – Českej republiky a Slovenskej republiky. Pritom sa nevylučovali rôzne formy vzájomnej spolupráce na rôznych úrovniach. Taktiež sa počítalo so spolupracou so všetkými štátmi sveta, osobitne so susednými štátmi.

¹⁵Bližšie: GAŠPAR, M. – CHOVANEC, J.: Národné štáty – najstabilnejšia kategória súčasných štátnych útvarov. In: Právny obzor, roč. 75, 1992, č. 2., s. 120-131.

¹⁶Pozri JIČÍNSKÝ, Z.: Ke ztroskotání československého federalismu. In: Rozloučení s Československem. Praha: Český spisovatel, 1993, s. 67.

3. ROZHODUJÚCE KROKY K VZNIKU SAMOSTATNEJ SLOVENSKEJ REPUBLIKY

UYHLÁSENIE DEKLARÁCIE O ZVRCHOVANOSTI SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Novozvolená Slovenská národná rada v nadväznosti na tento proces prijala dovtedy viackrát odkladanú Deklaráciu SNR o zvrchovanosti Slovenskej republiky zo 17. júla 1992. Na základe medzinárodne uznávaného prirodzeného práva národov na sebaurčenie vyhlásila zvrchovanosť Slovenskej republiky ako základ suverénneho štátu slovenského národa.¹⁷

Pri príležitosti schvaľovania Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky v rozprave na zasadaní SNR vtedajší predseda vlády SR Vladimír Mečiar, okrem iného povedal: „Touto našou deklaráciou deklaruje stupeň intelektuálnej, spoločenskej zrelosti Slovenska, ktoré je schopné brať svoj osud do svojich rúk. Deklarácia je politická, nie je konštitučným aktom, nevzniká z nej samostatný štát, ale je jasným signálom navonok, že úmysel tvorby vlastnej štátnosti berieme do vlastných rúk a chceme ho vyriešiť a dotiahnuť do konca. Je jasným signálom, že osud tejto štátnosti je pre nás dôležitý nielen kvôli dobe, v ktorej žijeme, ale že je to spôsob a forma organizácie spoločnosti, cez ktorý sa chceme prihovárať iným národom vonku za hranicami.“¹⁸ Ďalej Vladimír Mečiar v tejto súvislosti zdôraznil: „Týmto súčasne deklaruje, že za základ výkladu všetkých zákonov tohto štátu treba zobrať skutočnosť, že Slovenská republika je štátotvorným subjektom, ktorý dnes ústavným spôsobom rešpektuje doterajší stav a súčasne oznamuje, že vytvorí novú kvalitu. Doterajší vývoj súčasne znamená, že ústava federácie pôsobí na Slovensku dovtedy, kým nestratí svoju účinnosť, a to je dňom nadobudnutia účinnosti Ústavy Slovenskej republiky, keď sa ústavné pomery na Slovensku spravujú Ústavou Slovenskej republiky.“¹⁹

Na zasadaní SNR pri schvaľovaní Deklarácie SNR o zvrchovanosti Slovenskej republiky v rozprave vystúpil i vtedajší predseda FZ ČSFR Michal Kováč, ktorý okrem iného podporil schválenie *Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky*²⁰ a prečítal podporné vyhlásenie 56 poslancov zvolených do FZ ČSFR v Slovenskej republike. Prednesené vyhlásenie znelo: „V historickej chvíli, keď sa najvyšší v demokratických voľbách vzniknutý zastupiteľský orgán všetkých občanov Slovenska rozhoduje dovŕšiť tisícročný vývin Slovenska, tu podpísaní slovenskí poslanci Federálneho zhromaždenia sa slávnostne pripájame k Deklarácii Slovenskej národnej rady o zvrchovanosti Slovenska. Týmto aktom vstupuje náš národ a národnosť, ktoré spolu s nami stáročia žijú na dedičnom území Slovákov, do novej etapy svojho rozvoja. Zaradí sa medzi slobodné a demokratické štáty Európy. Urobí dôležitý čin v príprave zvrchovaných národov a slobodných štátov nášho kontinentu na ich dobrovoľnú integráciu v zjednocujúcej sa Európe.

My, slovenskí poslanci vo Federálnom zhromaždení v Prahe, slávnostne vyhlasujeme, že nebudeme šetriť čas ani sily, a urobíme všetko, aby sa naša vlasť, naše Slovensko, dnešným dňom vydalo na cestu slobodného rozvoja podľa vlastného odvekého duchovného smerovania.

V Bratislave dňa 17. júla 1992. Poslanci Federálneho zhromaždenia.“²¹

Krátko po vyhlásení Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky Slovenskou národnou radou abdikoval prezident ČSFR Václav Havel. Vyhlásením Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky Slovenskou národnou radou 17. júla 1992 Česká a Slovenská Federatívna Republika nezankla.

¹⁷Uznesenie Slovenskej národnej rady č. 26 zo 17. júla 1992 o Deklarácii Slovenskej národnej rady o zvrchovanosti Slovenskej republiky. Stenografická správa o 3. schôdzi SNR, 3. volebné obdobie, Bratislava 1992, s. 89 a n.

¹⁸Stenografická správa o 3. schôdzi SNR, 3. volebné obdobie, Bratislava 1992, s. 14.

¹⁹Tamže, s. 15.

²⁰Stenografická správa o 3. schôdzi SNR. X. volebné obdobie, Bratislava, 17. júla 1992, s. 18 a n.

²¹Tamže, s. 20 a n.

PRÍPRAVA A PRIJATIE ÚSTAVY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Prípravné práce na ústavách národných republík, na Ústave Českej republiky a Ústave Slovenskej republiky v rámci česko-slovenskej federácie sa začali v zmysle čl. 142 ods. 2 ústavného zákona o česko-slovenskej federácii, a to skôr v Slovenskej republike, než v Českej republike. Tieto práce priniesli pomerne pestrú paletu viacerých návrhov Ústavy Slovenskej republiky.²² (Členom komisie bol i autor tejto práce.) Predsedníctvo Slovenskej národnej rady uznesením č. 438 z 8. februára 1990 schválilo členov Komisie na prípravu Ústavy Slovenskej republiky. Išlo o prvú komisiu Predsedníctva Slovenskej národnej rady, ktorá sa zaoberala prípravou návrhu ústavy, ktorá pod vedením prof. JUDr. Karola Planka, DrSc., vypracovala prvý variant návrhu ústavy, ktorý koncom júna 1990 odovzdala Predsedníctvu Slovenskej národnej rady. Tento návrh sa potom stal predmetom politickej a odbornej právnicko-legislatívnej diskusie predovšetkým v poslaneckých kluboch. Diskusia a kryštalizácia názorov o návrhu ústavy prebiehala až do júna 1991. Slovenská národná rada dňa 19. 6. 1991 prijala uznesenie, aby sa zo zástupcov poslaneckých klubov vytvorila komisia na prípravu spoločného návrhu Ústavy Slovenskej republiky. Výhodiskom a základom ďalšej práce na spoločnom návrhu ústavy sa stal jeho prvý variant, ktorý bol na základe uznesenia Predsedníctva Slovenskej národnej rady zo 17. decembra 1991 predložený na verejnú diskusiu najmä prostredníctvom dennej tlače. Obsahoval aj návrh na zaradenie hlavy o riešení práv národnostných menšín a etnických skupín, ktorý predostrelo Maďarské kresťanskodemokratické hnutie a Spoluzitie.²³ Skupina expertov podľa uznesenia Predsedníctva SNR č. 700 zo 7. 1. 1992 vypracovala *Správu o výsledku verejnej diskusie k návrhu Ústavy Slovenskej republiky*, ktorú odovzdala 10. marca 1992 Predsedníctvu Slovenskej národnej rady.²⁴ Ústava Slovenskej republiky však do volieb v júni 1992 nebola prijatá, lebo pozornosť sa sústredila na predvolebnú agitáciu.

Volebným víťazstvom Hnutia za demokratické Slovensko vo voľbách do Federálneho zhromaždenia ČSFR a do Slovenskej národnej rady v júni 1992 sa vytvorili podmienky i na to, aby novozvolená Slovenská národná rada 17. júla 1992 schválila *Deklaráciu o zvrchovanosti Slovenskej republiky*. Na schválenie deklarácie vynaložili veľké úsilie najmä občianske iniciatívy (61 krokov k slovenskej identite – Zvrchované Slovensko, Korene, Štúrova spoločnosť, Syntéza 90, Slovenské národnodemokratické hnutie a Matica slovenská). Vypracovali jeden z návrhov Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky, publikovaný 14. februára 1991 v dennej tlači, ktorý prostredníctvom svojej delegácie (ktorú tvorili Roman Kaliský, vedúci, členovia: Milan Ferko, Jaroslav Chovanec, Viliam Hornáček, Jozef Magala, Bartolomej Kunc, Peter Brňák, Dušan Kuzma) v tom istom mesiaci doručili Františkovi Mikloškovi, vtedajšiemu predsedovi Slovenskej národnej rady.²⁵

Schválenie Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky malo nepochybne veľký vplyv na prípravu a obsah, ale i na samotný schvaľovací proces Ústavy Slovenskej republiky, a to najmä preto, že: „Touto deklaráciou Slovenská národná rada vyhlasuje zvrchovanosť Slovenskej republiky ako základ suverénneho štátu slovenského národa.“ Uvedená skutočnosť urýchlila prípravné práce na návrhu ústavy, priebeh rokovaní o rozdelení ČSFR ústavnou cestou,

²²Návrh Ústavy Slovenskej republiky (I. a II. prepracovaná verzia). Komisia SNR a vlády SR, Bratislava, marec 1991; Návrh Ústavy Slovenskej republiky. Návrh poslancov SNR I. Čarnogurského, J. Klepáča a ďalších. Bratislava, marec 1991; Návrh Ústavy Slovenskej republiky poslancov V. Čečetku, M. Kusého a ďalších. Bratislava, apríl 1991; Návrh Ústavy Slovenskej republiky na základe iniciatívy skupiny poslancov SNR R. Hofbauera, J. Findru a ďalších. Bratislava, apríl 1991; Ústava Slovenskej republiky (návrh). Predložil P. Brňák. Bratislava, marec 1991; Návrh Ústavy Slovenskej republiky. Slovenská národná strana. Bratislava, február 1991, archív autora.

²³Národná obroda, 23. 12. 1991, 27. 12. 1991, 28. 12. 1991.

²⁴Archív autora.

²⁵Štátny archív Slovenskej republiky v Bratislave, bez signatúry (1991). Taktiež bližšie pozri FERKO, M. – CHOVANEC, J. – TKÁČ, M.: Šesťdesiatjeden krokov k slovenskej identite – Zvrchované Slovensko. Zborník dokumentov. Bratislava 1996, s. 7 a n.

ako aj samotnú prípravu návrhu ústavného zákona Federálneho zhromaždenia ČSFR o zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

Návrh Ústavy SR z júla 1992 vypracovala expertná skupina SNR, ktorá pritom zužitkovala dovtedy existujúce spracované návrhy Ústavy SR. Taktiež pritom vychádzala z existujúcich platných demokratických ústav, najmä európskych štátov. Expertnú skupinu viedol prof. JUDr. Milan Čič, DrSc. Tento návrh Ústavy SR bol po včlenení pripomienok z verejnej diskusie predložený na prerokovanie SNR ako vládny návrh. Po búrlivej diskusii a demonštratívnom odchode poslancov za MKDH a Spolužitie, a nehlasovaní poslancov za KDH, bola Ústava SR 1. septembra 1992 veľkou väčšinou poslancov schválená a slávnostne podpísaná predsedom SNR Ivanom Gašparovičom a predsedom vlády SR Vladimírom Mečiarom dňa 3. septembra 1992 na Bratislavskom hrade. V Zbierke zákonov bola publikovaná pod č. 460/1992, čiastka 92, rozoslaná 1. októbra 1992.²⁶

Predseda SNR Ivan Gašparovič pri príležitosti slávnostného podpísania Ústavy Slovenskej republiky okrem iného povedal: „Prežívame historické chvíle. Slovenská národná rada schválila Ústavu Slovenskej republiky a dnes sme ju slávnostne podpísali. Historickosť a dalekosiahly význam tohto aktu vidíme v tom, že Ústava Slovenskej republiky je dokumentom najvyššej právnej sily, ktorým sa zakladá suverénna slovenská štátnosť. Jej význam spočíva v tom, že ak odhliadneme od ústavy z roku 1939, ktorá vznikla za mimoriadne nepriaznivých medzinárodných okolností a účasti cudzej veľmoci, môžeme plným právom povedať, že naša terajšia ústava je prvou demokraticky založenou a slobodne prijatou ústavou zvrchovanej Slovenskej republiky.“²⁷ V tejto súvislosti Ivan Gašparovič ďalej osobitne vyzdvihol, že: „Ústava a to, čo v nej je zakotvené, vyjadruje dávne túžby slovenského národa po emancipácii a dovŕšení svojej štátnosti. Prijali a demokratickým spôsobom ju odhlasovali poslanci v slobodne zvolenom parlamente. Rád by som pritom zdôraznil, že vo vzácnej a vyváženej zhode je v tejto ústave demokraticky zakotvený tak národný, ako aj občiansky princíp. Zvrchované práva a postavenie slovenského národa, ako aj oprávnené a demokraticky uznávané práva národnostných menšín a etnických skupín, s ktorými žijeme na spoločnom území, tvoríme spoločnú štátnosť i rozvíjajúcu sa občiansku spoločnosť.“²⁸ Treba konštatovať, že Ústava Slovenskej republiky ako základný zákon štátu a spoločnosti, majúci najvyššiu právnu silu, a ako právny a politický dokument Slovenskej republiky vytvára ústavnoprávnu základňu pre demokratické fungovanie právneho štátu – SR a ústavnoprávne záruky ochrany a uplatňovania občianskych práv a slobôd v spoločensko-politickej praxi.

Ústava Slovenskej republiky bola schválená 1. septembra 1992 v pomerne zložitom období a v čase ešte vtedy existujúcej česko-slovenskej federácie. Táto skutočnosť poznačila aj jej obsah. Deň schválenia Ústavy SR Národná rada ustanovila za Deň Ústavy Slovenskej republiky a za štátny sviatok.

Ústava SR nadobudla účinnosť dňom vyhlásenia, t. j. 1. októbra 1992 (vtedy bola vyhlásená v Zbierke zákonov SR), okrem niektorých článkov priamo citovaných v čl. 156 Ústavy SR. V plnom rozsahu nadobudla účinnosť dňom 1. 1. 1993, keď sa SR v zmysle ústavného zákona FZ ČSFR č. 542/1992 Zb. o zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky konštituovala ako samostatný, suverénny a nezávislý demokratický štát. Teda ako jeden z nástupníckych štátov po zániku ČSFR. Druhým nástupníckym štátom je Česká republika.

²⁶Deň schválenia Ústavy Slovenskej republiky – 1. september sa stal dňom Ústavy Slovenskej republiky a tiež štátnym sviatkom Slovenskej republiky.

²⁷Stenografická správa o schôdzi SNR, 3. volebné obdobie, Bratislava 1992.

²⁸Tamže.

ÚSTAVNÝ ZÁKON O ZÁNÍKU ČSFR – ÚSTAVNOPRÁVNÝ PREDPOKLAD
VZNIKU SAMOSTATNEJ SLOVENSKEJ REPUBLIKY²⁹

V nadväznosti na vôľu konštituovať samostatné národné republiky zo strany oficiálnych politických a štátnych reprezentácií ČR a SR bol 25. novembra 1992 vo Federálnom zhromaždení prijatý ústavný zákon č. 542/1992 Zb. o zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, v ktorom sa ustanovuje zánik ČSFR, štátnych orgánov, ozbrojených síl a bezpečnostných zborov ČSFR, rozpočtových a príspevkových organizácií napojených na štátny rozpočet ČSFR a štátnych organizácií v pôsobnosti ČSFR. Zákon ustanovil nástupníctvo ČR a SR po ČSFR, prechod pôsobnosti ČSFR na ČR a SR a právomoci vládnych a súdnych orgánov ČSFR na vládne a súdne orgány ČR a SR. Zákonodarná moc na Slovensku bola presunutá na poslancov zvolených vo voľbách v roku 1992 do FZ ČSFR a SNR. Ustanovil sa zákaz používania štátnych symbolov ČSFR a ešte pred zánikom ČSFR zákon umožnil prijímať právne predpisy o zabezpečení výkonu pôsobnosti ČR a SR a uzatvárať zmluvy medzi SR a ČR, ako aj s tretími štátmi. V tejto súvislosti treba upozorniť na skutočnosť, že pred ústavným zákonom o zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky bol dňa 13. novembra 1992 schválený FZ ČSFR ústavný zákon č. 541/1992 Zb. o delení majetku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky medzi Českú republiku a Slovenskú republiku. Tento ústavný zákon, okrem iného, zakotvoval delenie federálneho majetku medzi ČR a SR na územnom princípe a princípe podielu počtu obyvateľov ČR a obyvateľov SR (čl. 3 ods. 1). Ide o podiel obyvateľstva ČR a SR v pomere 2:1.

Na rozdelenie ČSFR existuje viacero hodnotiacich názorov. Pohybujú sa od extrémnych k serióznym, pravdivým, resp. správnym hodnoteniam tohto spoločensko-štátneho a, možno povedať, historického javu či fenoménu. Napríklad Alois Wagner rozdelenie ČSFR okrem iného hodnotí a zdôvodňuje „špecifickým slovenským nacionalizmom“, ktorý sa podľa neho vyvíja od samotného vzniku prvej ČSR až po rozdelenie ČSFR. Za rozdelenie ČSFR vlastne robí zodpovedných, resp. viní, len Slovákov.³⁰ Takéto hodnotenie autor robí napriek tomu, že o rozdelení ČSFR rozhodli politické a štátne reprezentácie oboch národov – českého a slovenského. Citovaný autor nie je v ČSR sám v pertraktovaní podobných hodnotení rozdelenia ČSFR. S takýmto hodnotením rozdelenia ČSFR a na základe toho vzniku dvoch samostatných nástupníckych národných štátov, pochopiteľne, nemožno súhlasiť. Svedčí o tom, že autor vôbec nechápe mnohoročné národnoemancipačné úsilie slovenského národa o dôsledné uplatnenie sebaurčovacieho práva so všetkými jeho dôsledkami, to znamená až po vytvorenie samostatného národného štátu, na ktorý má slovenský národ prirodzené právo – okrem iného – aj v zmysle medzinárodnoprávných dokumentov.

Treba povedať, že väčšina slovenských historikov, na rozdiel od českých, hodnotí rozdelenie ČSFR objektívne. Ako príklad uvádzame hodnotenie kolektívu autorov monografickej publikácie *Starý národ – mladý štát*, ktoré znie: „Príčiny rozdelenia Česko-Slovenska treba hľadať v minulosti aj v súčasnom politickom európskom vývoji. Na rozdiel od minulosti, keď sa vzájomné vzťahy vyostrovali v dôsledku vnútorných a zahraničnopolitických udalostí, rozdelenie štátu sa udialo za priaznivej a mierovej medzinárodnej situácie bez vonkajších zásahov, v demokratickej atmosfére. Zahraničie ocenilo najmä to, že rozchod nevniesol zmätky do pomerov v strednej Európe a demokratickou cestou sa vyriešil zdĺhavý štátprávný problém.“³¹ V tejto súvislosti treba poukázať na to, že 31. decembra 1992 „po prejavocho najvyšších predstaviteľov ČSFR, predsedu FZ Michala Kováča a predsedu federálnej vlády Jána

²⁹Taktiež vytvoril predpoklad vzniku samostatnej Českej republiky.

³⁰WAGNER, A.: První ústava České republiky z hlediska mezinárodního práva. In: Právník 1994, č. 3, s. 201 a n.

³¹FERKO, M. – MARSINA, R. – DEÁK, L. – KRUŽLIAK, I.: Starý národ – mladý štát. Bratislava : Národná banka Slovenska – Litera, 1994, s. 113 a n.

Straského a po odznení česko-slovenskej štátnej hymny presne o 24. hodine zanikla Česká a Slovenská Federatívna Republika“.³²

Národnoemancipačný proces slovenského národa sa završil vznikom samostatnej Slovenskej republiky 1. januára 1993.³³ Začalo sa obdobie utvárania vlastnej budúcnosti bez možnosti výhovoriek na prípadných neprajníkov spomedzi ďalšieho národa, s ktorým Slováci tvorili jeden štát, či už unitárny alebo zložený. Samostatnosť SR už v prvých dňoch existencie uznalo 91 štátov a podnes 128 štátov sveta. Ku koncu prvého roka vlastnej plnohodnotnej štátnosti nadviazala SR diplomatické styky so 107 krajinami sveta a dnes ich má už s vyše 130 krajinami. V súčasnosti má vo svete 58 veľvyslanectiev, 6 stálych misií a 5 generálnych konzulátov.³⁴

Dňa 1. januára 1993, t. j. na Nový rok, sa začala samostatná existencia Slovenskej republiky. Národná rada SR a vláda SR sa zišli na spoločnej schôdzi v Bratislave. Poslanci NR na schôdzi prijali Vyhlásenie Národnej rady SR o vzniku nezávislej SR. Bezpečnostná rada OSN v New Yorku 8. januára 1993 prerokovala žiadosť SR a žiadosť ČR o prijatie do OSN. Rozhodla odporučiť prijatie obidvoch štátov za členov organizácie. Slovenská republika sa 16. januára 1993 stala členom Medzinárodnej banky pre obnovu a rozvoj (Svetovej banky). Zasadanie VZ OSN v New Yorku 19. januára 1993 rozhodlo, že Slovenská republika sa stala 180. členom OSN. Dňa 22. januára 1993 v Štrasburgu oznámili, že Slovenskej republike udelili štatút osobitného pozorovateľa Rady Európy. Slovensko sa stalo 9. februára 1993 plnoprávnym členom UNESCO.³⁵ Dňa 30. júna 1993 Výbor ministrov Rady Európy schválil Slovenskú republiku za 31. člena Rady Európy. Na základe toho Slovenská republika v Parlamentnom zhromaždení Rady Európy získala 5 poslaneckých miest.³⁶ Môžeme konštatovať, že v nadväznosti na uvedené pozitívne skutočnosti, dokumentujúce existenciu a uznanie samostatnej SR, by sme mohli ďalej vymenúvať najmä nespočetné množstvo medzinárodných dvojstranných a viacstranných stykov s inými štátmi Európy a sveta, čo dokazuje, že SR je životaschopný, samostatný, nezávislý, právny a demokratický štát usilujúci sa o vstup do európskych a atlantických štruktúr, najmä do EÚ a NATO.

Pri konštituovaní orgánov samostatnej Slovenskej republiky bol ako jeden z posledných obsadený úrad prezidenta. Do tejto funkcie zvolila Národná rada SR Michala Kováča, ktorý v inauguračnom prejave 2. marca 1993 zdôraznil založenie SR ako moderného európskeho štátu s demokratickou ústavou a sociálne orientovaným trhovým hospodárstvom. Vyzdvihol potrebu zastaviť pokles výroby, produktivity a efektívnosti práce, znižovať nezamestnanosť a stabilizovať ceny. Osobitne zdôraznil postavenie národnostných menšín, ktoré nesmie vyvolávať pochybnosti a musí spĺňať európske kritériá. Zároveň vyzdvihol medzinárodnú orientáciu Slovenska ako súčasť euroatlantického priestoru na rozvíjanie dobrých susedských vzťahov a spolupráce s okolitými štátmi.³⁷

Završenie národnoemancipačných snáh a naplnenie historických túžob slovenského národa vo vlastnom štáte predstavuje *Deklarácia SNR o zvrchovanosti SR* a *Ústava Slovenskej republiky*, ktoré v súčinnosti s ústavným zákonom FZ ČSFR č. 542/1992 Zb. o zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, ako aj s Vyhlásením Národnej rady Slovenskej republiky k parlamentom a národom sveta a Vyhlásením Národnej rady Slovenskej republiky k vzni-

³²Dokumenty k zahraničnej politike Slovenskej republiky I/I, MZV SR, Bratislava, 1993, s. 9.

³³Uznesenie Národnej rady SR č. 117 zo dňa 1. januára 1993 o Vyhlásení Národnej rady Slovenskej republiky k vzniku nezávislosti Slovenskej republiky. Archív Kancelárie Národnej rady SR Bratislava.

³⁴Archív MZV SR Bratislava 1996, bez signatúry.

³⁵Dokumenty k zahraničnej politike Slovenskej republiky I/I, MZV SR, Bratislava 1993, s. 10.

³⁶EŠTOK, M.: Slovensko – cesta do Rady Európy. Výber z dokumentov. In: Medzinárodné otázky, roč. 2, 1993, č. 3, s. 90.

³⁷Stenografická správa o 15. schôdzi Národnej rady SR, 10. volebné obdobie, 15. 2. 1993, Bratislava 1993, s. 30 a n.

ku nezávislosti Slovenskej republiky, konštituovali Slovenskú republiku ako samostatný, nezávislý, suverénny štát.³⁸ Taktiež treba zdôrazniť, že vznik samostatnej Slovenskej republiky sa uskutočnil na základe realizácie práva národov na sebaurčenie pokojnou, parlamentnou, ústavnou cestou, legitímne a legálne.

PRÍLOHA Č. 1

PROGRAMOVÉ VYHLÁSENIE VLÁDY ČESKEJ A SLOVENSKEJ FEDERATÍVNEJ REPUBLIKY ZO DŇA 7. OKTÓBRA 1992*

(Výňatok)

I. Preambula

- zabezpečenie prípravy podmienok pre fungovanie dvoch štátov s medzinárodnoprávnou subjektivitou.

Napriek zložitosti situácie danej riešením otázok štátoprávneho usporiadania predložila vláda Federálnemu zhromaždeniu návrhy zabezpečujúce kontinuitu všetkých procesov započatých v novembri 1989 a pokračovanie začatých reforiem.

V oblasti zahraničnej politiky sa vláda usilovala o naplnenie vytýčených cieľov, najmä pri zapájaní sa do procesu európskej integrácie, zachovaní aktívneho postavenia na hlavných medzinárodných fórach, ako je OSN a KBSE. Uskutočnila viaceré kroky na posilnenie spolupráce s NATO. Bolo dohodnutých 5 medzinárodných vládnych zmlúv, vykonaná výmena ratifikačných listín k zmluve o dobrých susedských vzťahoch so Spolkovou republikou Nemecko a k dohode o vzájomnej podpore a ochrane investícií s USA.

Na zabezpečenie legitimity procesu prípadného zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a na realizáciu príslušných politických dohôd vláda pripravila a Federálnemu zhromaždeniu predložila návrh ústavného zákona o spôsobe zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

Vláda zabezpečila napĺňanie zásad vojenskej doktríny Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky v súlade s ekonomickými možnosťami štátu.

Armáda Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky dokončuje rozhodujúcu časť prvej etapy transformácie a dosiahla rovnomernú dislokáciu pozemných vojsk na území štátu. Bol dobudovaný základ protivzdušnej obrany a spravodajského zabezpečenia v Slovenskej republike. Je spracovaný nový plán mobilizačného rozvinutia armády. Na území Slovenskej republiky je umiestnených 27,9 % počtu armády. Od 1. 10. 1992 je doplňovanie vojakov v základnej službe realizované podľa republikového princípu. Armáda Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky začala plánovitú likvidáciu vojenskej techniky z deklarovaných miest.

Vláda prijala opatrenia, ktoré umožnia prevedenie nevojenskej časti civilnej obrany do kompetencie republík k 1. 1. 1993. V Rade obrany štátu boli dohodnuté a prijaté základné opatrenia armády Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky na zabezpečenie jej rozdelenia na dva samostatné subjekty pri variante rozdelenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

Na základe požiadavky Federálneho zhromaždenia vláda pripraví a predloží Program opatrení proti živelnému a neústavnému zániku federácie a proti prípadnému riziku vyvolania konfliktov medzi občanmi v súvislosti s riešením štátoprávnych otázok a Koncepciu spolupráce

* Vláda České a Slovenské Federatívni Republiky. 119, Programové prohlášení vlády České a Slovenské Federatívni Republiky, předkládá PhDr. Jan Stránský, předseda vlády ČSFR, v Prahe, 7. októbra 1992, č. 000175, 8. 1992, FZ ČSFR.

³⁸Bližšie pozri: Vyhlásenia Slovenskej národnej rady a Národnej rady Slovenskej republiky od roku 1990. Národná rada SR, 1. volebné obdobie, Bratislava, júl 1995, s. 9 a n.

Českej republiky a Slovenskej republiky pre prípad ústavného rozdelenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, a to najmä v oblastiach zahraničnej politiky, obrany, menovej, finančnej, rozpočtovej, colnej politiky, dopravy, telekomunikácií, pohybu osôb a prípadne i celkovej hospodárskej politiky.

II. Legislatíva

S ohľadom na výsledky riešenia štátoprávneho usporiadania Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a v súlade s dosiahnutými politickými dohodami vláda pripraví a Federálnemu zhromaždeniu predloží návrh ústavného zákona o spôsobe delenia majetku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky medzi Českú republiku a Slovenskú republiku a prechodu majetku, práv a záväzkov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky na Českú republiku a Slovenskú republiku.

IV. Bezpečnosť a obrana

Vláda bude pokračovať v realizácii opatrení uvedených v programovom vyhlásení zo dňa 16. júla 1992, smerujúcich k maximálnemu zaisteniu bezpečnosti štátu a jeho občanov. Zintenzívni opatrenia na úseku ochrany ústavnosti, vnútorného poriadku a potláčania zločinnosti. Zabezpečí poskytovanie špecializovaných, profesionálnych bezpečnostných služieb vo federálnej pôsobnosti, vrátane poskytovania informácií federálnym a republikovým orgánom, v súlade s princípmi právneho štátu a s dôrazom na kvalitu a zodpovednosť týchto služieb.

Vláda bude klásť rovnako dôraz na profesionalizáciu pohraničnej polície a na ďalšie opatrenia, s cieľom zamedziť ilegálnemu tranzitu osôb cez územie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. S využitím medzinárodnej spolupráce vláda prijíma a bude ďalej zdokonaľovať organizačné a preventívne opatrenia smerujúce k potlačovaniu medzinárodne organizovaného zločinu.

V záujme uľahčenia pohraničného styku sa bude vláda po dohode s vládami Českej republiky a Slovenskej republiky usilovať o zriaďovanie nových a modernizáciu jestvujúcich hraničných prechodov.

Vláda pokladá za účelné pokračovať v prácach na definovaní systému modernej evidencie obyvateľov pre potreby štátnej správy.

Vláda bude pozorne sledovať úroveň ochrany demokratických inštitúcií pred protiústavnou činnosťou a spravodajské zabezpečenie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

Vláda navrhla, aby právomoc zriaďovať bezpečnostné a informačné služby prešla na Českú republiku a Slovenskú republiku. V tejto súvislosti sa predpokladá zrušenie Federálnej bezpečnostnej a informačnej služby.

V oblasti obrany bude federálna vláda dôsledne napĺňať vojenskú doktrínu Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a vytvárať predpoklady na nevyhnutné zmeny v dislokácii vojsk a v štruktúre Čs. armády.

V zhode s vývojom štátoprávneho usporiadania smerujúci k vzniku dvoch samostatných subjektov – Českej republiky a Slovenskej republiky – sú pripravované opatrenia na organizovaný priebeh možného rozdelenia armády Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. Na to Rada obrany štátu prejedнала časovo limitovaný harmonogram činností, vychádzajúci zo súčasného stavu Československej armády a z technicko-organizačných možností jej zmeny. Vytvorí podmienky na konštituovanie orgánov riadenia a velenia armádam republík a na prípravu vojenských špecialistov. Vláda vypracuje návrhy zmlúv, zabezpečujúcich funkčnosť a spoluprácu armád republík v oblastiach spoločných záujmov (napr. v oblasti vojenského školstva, zásobovania, opravárstva a hmotných rezerv a pod.). Rozdelenie majetku spravovaného Československou armádou zabezpečí podľa pripravovaného zákona o delení majetku československej federácie.

V súlade s procesom formovania európskej bezpečnosti je v zámere vlády pokračovať v znižovaní početného stavu našich ozbrojených síl, ktoré zabezpečia primeranú obrannú silu a plnenie medzinárodno-politických záväzkov v oblasti bezpečnosti Európy.

Záver

Vláda si je vedomá toho, že musí aj v súčasných zložitých podmienkach zabezpečiť vnútorné i vonkajšie funkcie spoločného štátu, najmä v oblasti ekonomickej transformácie, prehlbovania demokratických zásad fungovania štátu, obrany a bezpečnosti.

Vláda je pripravená aktívne sa zapojiť do prác vedených Českou republikou a Slovenskou republikou na prípravu uceleného zmluvného systému zabezpečujúceho spoluprácu Českej republiky a Slovenskej republiky v prípade ich vzniku ako samostatných štátov. V niektorých oblastiach, kde sú dosiaľ dané kompetencie spoločného štátu, vláda pripravuje a predloží vláde Českej republiky a vláde Slovenskej republiky príslušné návrhy.

Z predchádzajúceho je zrejmé, že ďalšia činnosť vlády bude vo veľkej miere závisieť od rozhodnutí Federálneho zhromaždenia a národných rád v otázkach kompetencií a krokov týkajúcich sa vzniku dvoch samostatných štátov. Pritom vláda bude dbať na to, aby v prípade takého rozhodnutia proces rozdelenia ČSFR prebiehal ústavne, pokojne a kultúrne.

PRÍLOHA Č. 2

**VLÁDNY NÁVRH ÚSTAVNÉHO ZÁKONA O ZÁNIKU ČESKEJ A SLOVENSKEJ
FEDERATÍVNEJ REPUBLIKY (TLAČ 132). NÁVRH TOHTO ÚSTAVNÉHO ZÁKONA
PREDLOŽILA FEDERÁLNA VLÁDA. NÁVRH ODÔVODNIL PREDSEDA FEDERÁLNEJ VLÁDY
JAN STRÁSKÝ NA ZASADANÍ FZ ČSFR, RESP. NA 5. SPOLOČNEJ SCHÔDZI
SNEMOVNE LUDU A SNEMOVNE NÁRODOV.***

(Výňatok)

Vláda predložením návrhu plní jednu zo svojich úloh vytýčených v programovom prehlásení, a to zabezpečenie podmienok pre fungovanie dvoch samostatných štátov s medzinárodnou právnou subjektivitou. Návrh reaguje na dohodu rozhodujúcich politických síl v štáte o zániku československej federácie a na prejavenu vôľu českej i slovenskej reprezentácie utvárať si slobodne a samostatne spôsob a formu svojho štátneho žiovtva. Vychádzam zo skutočnosti, že je nutné zabezpečiť realizáciu zániku federácie ústavnou cestou bezkonfliktne a preferovať pri novom štátoprávnom usporiadaní formu dohody nástupníckych subjektov Českej republiky a Slovenskej republiky. Tento spôsob zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky bude iste v porovnaní s nekludnou situáciou a vnútornými spormi vo väčšine postkomunistických štátov vnímaný ostatnými subjektami medzinárodného práva priaznivo a otvorí nástupníckym štátom priestor na ďalšie jednanie o pridružení k štátom Európskeho spoločenstva, pokiaľ o to budú stáť.

Vládny návrh ústavného zákona je stručný. Okrem zásadného rozhodnutia stanovenia okamihu zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky o 24. hodine dňa 31. decembra 1992 rieši návrh i otázky zániku štátnych orgánov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a ozbrojených síl a ozbrojených bezpečnostných zborov, najmä potom Československej armády, vojsk Federálneho ministerstva vnútra, Federálneho policajného zboru a Zboru Hrad-

* Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky, Zpráva o 5. společně schůzi Sněmovny lidu a Sněmovny národů, 4. část, 6. den – 18. listopadu 1992, 7. den – 25. listopadu 1992, VII. volební období, s. 673-676.

nej polície. Spolu so zánikom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky zaniknú i rozpočtové a príspevkové organizácie napojené na štátny rozpočet federácie a tie štátne organizácie, ktoré boli zriadené zákonom a zabezpečujú úlohy dosiaľ zverené federácii. Pracovnoprávne vzťahy a služobné pomery pracovníkov týchto orgánov a organizácií sú riešené samostatným ústavným zákonom, ktorý v súčasnej dobe rovnako prejednávate.

PRÍLOHA Č. 3

ÚSTAVNÝ ZÁKON Z 25. NOVEMBRA 1992 ČÍSLO 542 ZB. O ZÁNIKU ČESKEJ A SLOVENSKEJ FEDERATÍVNEJ REPUBLIKY*

(Výňatok)

Čl. 3

- (1) Zánikom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky zanikajú štátne orgány Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. Súčasne zanikajú ozbrojené sily a ozbrojené bezpečnostné zbory Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a rozpočtové a príspevkové organizácie napojené na štátny rozpočet Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a štátne organizácie v pôsobnosti Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, ktoré boli zriadené zákonom.
- (2) Česká republika a Slovenská republika nesmú po zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky používať štátne symboly Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

PRÍLOHA Č. 4

DŮVODOVÁ SPRÁVA K VLÁDNEMU NÁVRHU ÚSTAVNÉHO ZÁKONA O ZÁNIKU ČESKEJ A SLOVENSKEJ FEDERATÍVNEJ REPUBLIKY**

Ústavný zákon určuje vo svojom čl. 1 ako okamih zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky 24.00 hodín dňa 31. decembra 1992.

Z toho vychádza aj ustanovenie čl. 2.

Zánikom Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky sa ocitnú štátne orgány Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky bez ústavného podkladu pre výkon svojej pôsobnosti a preto je vyslovený ich zánik. Súčasne zaniknú aj ozbrojené sily a ozbrojené bezpečnostné zbory, najmä Československá armáda, vojská federálneho ministerstva vnútra, Federálny policajný zbor, Zbor hradnej polície, Vojenské obranné spravodajstvo.

Popri štátnych orgánoch a ozbrojených silách a ozbrojených bezpečnostných zboroch sa vyslovuje zánik rozpočtových a príspevkových organizácií, ktorých výdavky a príjmy sú napojené na štátny rozpočet federácie, a ďalej tie štátne organizácie, ktoré boli zriadené zákonom, ako napr. ČSD, Československý rozhlas atď.

* Ústavný zákon č. 542/1992 Zb. o zániku ČSFR, čiastka 1, 10, s. 3553-4.

** Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky VII. volební období, tisk 132, vládní návrh ústavního zákona o zániku České a Slovenské Federativní Republiky, č. 000188-2.XI.1992, s. 3.